

Ingripanden mot unga lagöverträdare

Regeringen har beslutat om en proposition med förslag till ett antal ändringar i reglerna om ingripanden mot och behandling av unga lagöverträdare. Syftet med förslagen är att vidareutveckla och förbättra påföljdssystemet för unga i åldern 15 till 21 år som gjort sig skyldiga till brott. Förslagen syftar också till att förbättra möjligheterna att tidigt ingripa för att motverka att barn under 15 år utvecklar en kriminell livsstil. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2007 med undantag för förslaget om medling som obligatorium för kommunerna, vilket föreslås träda i kraft den 1 januari 2008.

Påföljder för unga lagöverträdare

För unga i åldern 15–17 år är *överlämnande till vård inom socialtjänsten* en vanlig påföljd. För att den påföljden skall komma i fråga krävs dels att den unge är under 21 år, dels att denne kan bli föremål för vård eller annan åtgärd inom socialtjänsten enligt en vårdplan som upprättats av socialnämnden. Ett överlämnande till vård inom socialtjänsten kan kombineras med dagsböter eller en föreskrift om ungdomstjänst. I propositionen föreslås vissa ändringar i påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten samt att påföljden byter beteckning till *ungdomsvård*. I propositionen föreslås också att *ungdomstjänst* införs som en ny och fristående påföljd. Utöver dessa påföljder finns flera andra påföljder som kan komma i fråga för unga lagöverträdare.

Unga lagöverträdare kan dömas till böter och frihetsberövande påföljder såsom *fängelse* och *sluten ungdomsvård*. Reformen syftar bl.a. till att minska användningen av dessa påföljder. Böter är den vanligaste påföljden för unga som har begått brott. För att döma den som är under 18 år till fängelse krävs synnerliga skäl och för lagöverträdare i åldern 18–20 år krävs särskilda skäl. Om domstolen finner att någon under 18 år bör dömas till fängelse, skall den som huvudregel i stället bestämma påföljden till sluten ungdomsvård under viss tid, lägst fjorton dagar och högst fyra år. Även andra påföljder, såsom *villkorlig*

dom och *skyddstillsyn*, kan komma i fråga för unga lagöverträdare.

För unga lagöverträdare gäller även i vissa avseenden särskilda bestämmelser om handläggning hos polis, åklagare och domstol av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år.

Ungdomsvård

Barn och ungdomar som begått brott skall liksom i dag i första hand bli föremål för vård inom socialtjänsten. Påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten får dock en annan avgränsning genom att den unge, för att överlämnas till vård, skall ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Vidare skall sådan vård eller åtgärd kunna beredas den unge samt skall vården och åtgärderna syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Därigenom får påföljden en tydligare inriktning på unga med vårdbehov. Det framgår också av lagen att de insatser som vidtas bl.a. skall ha ett brottsförebyggande syfte. Påföljden byter beteckning till *ungdomsvård*.

I flertalet fall upprättas ett ungdomskontrakt i vilket anges de insatser som planerats av socialnämnden i samråd med den unge. Om domstolen dömer till ungdomsvård skall den föreskriva att den unge skall följa ungdomskontraktet, om det inte är fråga om vård med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga då en vårdplan i stället skall bifogas domen.

Vid misskötsamhet av ungdomskontraktet eller om det finns andra skäl, får domstolen undanröja påföljden och döma till en ny påföljd. Med ny påföljd menas här även ungdomsvård med ett ungdomskontrakt som har ett annat innehåll.

Ungdomstjänst – en ny och fristående påföljd

Ungdomstjänst införs som en ny och fristående påföljd för lagöverträdare under 21 år.

Det skall vara en obligatorisk uppgift för kommunerna att administrera ungdomstjänst. Kommunerna ansvarar således för att en ungdomstjänstplats ordnas

för den dömd. En plats behöver dock inte vara anordnad när domstolen dömer i målet.

Påföljden består av oavlönat arbete samt annan särskilt anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 150 timmar. Påföljden skall verkställas så snart det kan ske. Socialnämnden skall bestämma det närmare innehållet i en utdömd ungdomstjänst i en arbetsplan och utse en handledare för den unge. Nämnden skall också kontrollera att arbetsplanen följs.

För att ungdomstjänst skall kunna dömas ut skall den unge ha samtyckt till det och påföljden vara lämplig med hänsyn till hans eller hennes person och övriga omständigheter.

Rätten får döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl för att döma till ungdomsvård. I valet mellan ungdomstjänst och böter skall ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande.

Den som är över arton år får dömas till ungdomstjänst endast om det finns särskilda skäl för det.

Ungdomstjänst kan ersätta högre bötesstraff, kortare frihetsberövanden och, när den unge endast har ett mindre vårdbehov, ungdomsvård.

Påföljden ungdomsvård kan kombineras med ungdomstjänst i lägst 20 och högst 150 timmar, om det är fråga om återfall i brott, brott av viss art eller brott med högt straffvärde.

För att ungdomstjänst skall vara en lämplig påföljd för unga lagöverträdare och utgöra ett trovärdigt alternativ till såväl böter som ungdomsvård och kortare frihetsberövande påföljder, är det av största vikt att kraven på påföljdens innehåll ställs högt. Det är viktigt att ungdomstjänst utformas på ett sådant sätt att de unga upplever att samhället tydligt säger ifrån att brott inte är acceptabelt. Ungdomstjänst bör således ha en gränssättande funktion men bör även i viss mån kunna fylla en vägledande roll. Utöver det oavlönade arbetet bör därför ungdomstjänst även innehålla annan särskilt anordnad verksamhet. Det närmare innehållet i denna verksamhet bestäms av kommunen. Enligt regeringens mening är det dock lämpligt att det ingår moment som innebär att socialtjänsten klargör villkoren för ungdomstjänsten för den unge samt ger honom eller henne möjligheter att reflektera över sin livssituation och diskutera de brott han eller hon begått. Därutöver kan ungdomstjänst innefatta ett avslutande samtal mellan socialtjänstens representant och den unge samt, om möjligt, den unges vårdnadshavare och någon från arbetsplatsen. Då kan den unge ges återkoppling rörande hur ungdomstjänsten har genomförts. Dessa moment bör dock fylla ett mindre antal av de utdömda timmarna ungdomstjänst.

Det bör även i fortsättningen vara en ambition att ungdomstjänsten skall bestå av meningsfulla arbetsuppgifter. Det är viktigt att arbetet inte uppfattas enbart som en bestraffning. Frågan om vilka arbetsplatser som kan bli aktuella för ungdomstjänstplatser är naturligtvis till stor del avhängig de lokala förhållandena. Hittills har kommunal verksamhet och olika ideella föreningar, trossamfund och andra liknade verksamheter som inte har kommersiella syften varit aktuella. Även statlig verksamhet kan komma i fråga. Om det uppstår svårigheter att hitta lämpliga arbetsplatser kan man även tänka sig att kommunen i egen regi anordnar lämpligt arbete.

Liksom vid ungdomsvård kan domstolen vid misskötsamhet eller av andra skäl undanröja påföljden och döma till ny påföljd för brottet.

Varning

Om den unge i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst, skall åklagaren i stället för att väcka talan om undanröjande få besluta att varning skall meddelas den unge, om detta bedöms vara en tillräcklig åtgärd.

Varning skall så snart det kan ske meddelas den unge, som huvudregel vid ett personligt sammanträffande. Vid mötet skall åklagaren förklara innebörden av beslutet och klargöra vad följderna kan bli vid fortsatt misskötsamhet.

Särskilt kvalificerad kontaktperson

Socialtjänstens insats *kontaktperson* vidareutvecklas i syfte att stärka stödet till unga personer i riskzonen, även till dem under 15 år. En *särskilt kvalificerad kontaktperson* skall kunna utses om den unge är i behov av särskilt stöd eller särskild vägledning för att motverka en risk för missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Insatsen kan antingen vara frivillig eller ingå i tvångsvård. Det är socialnämnden som beslutar om och utser kontaktpersonen. Insatsen kan också utgöra en åtgärd i ett ungdomskontrakt och på så sätt ingå i påföljden ungdomsvård.

Medling med anledning av brott

Sedan 2002 finns en lag om medling med anledning av brott (2002:445). Lagen har karaktär av ramlag och är tillämplig om medling med anledning av brott sker i statlig eller kommunal regi. Med medling avses i lagen att gärningsman och brottsoffer möts inför en opartisk medlare för att tala om brottet. Medling kan komma i fråga för gärningsmän i alla åldrar. För gärningsmän under tolv år får dock medling ske

endast om det finns synnerliga skäl. Syftet med medlingen är främst att gärningsmannen skall få ökad insikt om brottets konsekvenser och att brottsoffret skall ges en möjlighet att bearbeta sina upplevelser av brottet. Det är även möjligt att låta mötet utmytna i någon form av avtal mellan parterna. Medlingen skall vara frivillig för båda parter. Medling är ingen påföljd, men kan i viss utsträckning beaktas inom ramen för det straffrättsliga systemet.

Från och med 2003 har Brottsförebyggande rådet på uppdrag av regeringen arbetat med att stödja en uppbyggnad av medlingsverksamheten i landet genom att fördela finansieringsbidrag till medlingsverksamheter samt svara för frågor om utbildning och metodutveckling.

I syfte att göra medling tillgängligt i hela landet föreslås att kommunerna, från och med den 1 januari 2008, skall sörja för att medling i enlighet med lagen om medling med anledning av brott kan erbjudas när brottet har begåtts av någon som är under 21 år. Fram till dess bör regeringens uppdrag till Brottsförebyggande rådet pågå.

I syfte att även förstärka medlingens ställning i straffsystemet föreslås att åklagaren, vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas, särskilt skall beakta den unges vilja att medverka till att medling kommer till stånd och att, i de fall medling är aktuellt, tidsfristen för beslut i åtalsfrågan skall kunna överskridas.

Straffprocessuella frågor m.m.

Kortare handläggningstider hos polis och åklagare

Förundersökningar mot unga under 18 år skall bedrivas med särskild skyndsamhet. I syfte att ytterligare korta handläggningstiden hos polis och åklagare i ärenden med unga lagöverträdare utvidgas skyndsamhetskravet, som innebär att förundersökningar som huvudregel skall vara avslutade och beslut i åtalsfrågan fattas så snart det kan ske och senast inom sex veckor från dagen för delgivning av brottsmisstanke, till att gälla för alla brott med fängelse i straffskalan.

Juridiskt biträde för misstänkta som inte är straffmyndiga

För en ökad rättssäkerhet skall domstol, efter ansökan av åklagare eller vårdnadshavare, kunna förordna ett juridiskt biträde för den unge vid en brottsutredning där den misstänkte är under 15 år och alltså inte är straffmyndig. Synnerliga skäl för åtgärden måste dock föreligga. Vid lindrigare brott torde det i de allra flesta fall inte finnas något behov av juridiskt biträde för brottsmisstänkta under 15 år. I fråga om utredningar rörande mycket allvarliga brott, t.ex. dråp eller annan grov våldsanvändning, eller när utredningen

kan leda till att stora skadeståndsanspråk ställs mot den unge kan denne dock riskera att hamna i ett mycket utsatt läge utan möjlighet att överblicka konsekvenserna av utredningen. I sådana fall kan det ibland finnas anledning att förordna juridiskt biträde för den unge.

Fotografi och fingeravtryck av misstänkta som inte är straffmyndiga

Unga lagöverträdare begår inte sällan brott gemensamt. För polis och åklagare innebär ofta identifiering av gärningsmän svårigheter i dessa fall. En restriktiv möjlighet att ta fotografi och fingeravtryck också av misstänkta som inte fyllt 15 år vid utredning av brott varpå fängelse kan följa införs. Uppgiften skall enbart kunna användas i det aktuella ärendet. Fingeravtrycks- och signalementsregister får därför inte innehålla dessa uppgifter.

Handläggning i domstol

Slutligen föreslås i propositionen vissa regler som gäller domstols handläggning av ungdomsmål. Bland annat skall skyldigheten att, när en person under 18 år har åtalats för brott, underrätta vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge om tidpunkten för huvudförhandling uttryckligen gälla samtliga domstolsinstanser.

Ytterligare information om de nya reglerna

Den som är intresserad och vill läsa mer om de föreslagna reglerna kan läsa regeringens proposition Ingripanden mot unga lagöverträdare (prop. 2005/06:165). Propositionen finns tillgänglig på regeringens webbplats, www.regeringen.se.

REGERINGSKANSLIET

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

Fler exemplar av faktabladet kan beställas från Justitiedepartementet,
tfn 08-405 10 00. Fax 08-20 27 34. Regeringens webbplats: www.regeringen.se
Justitiedepartementets e-postadress: registrator@justice.ministry.se

Tryckt av Grafisk Service mars 2006. Faktabladet är producerat av
Justitiedepartementet. Artikelnr. Ju 06.06